

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

שור מועד

- תצו -

נמסר בש"ק משפטים ה'תשע"ז

בש"ק פ' תרומה יחל השיעור אי"ה בשעה 4:10 בשבת אחה"צ ויהיה בענין:

המזבח והכבש

מנחה: 3:45

השיעור לעילוי נשמת ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל ויהיה דבורה בת ר' אלקנה ע"ה

בברכת חורף בריא

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה ל"תמותי עיצוב גרפוי": timnal@zahav.net.il

שור המועד

בלילה - ניתן לתלות שאחזו חום או חולי ולכך יוצא וכד', אבל כיון שראינוהו נוהג בשלשת הדברים - הרי זה כשור הנוגח שור וחמור וגמל שנעשה מועד לכל, ואין מצריכים שייעשה מועד בכל מין ומין, הרי שתולים שלשת המאורעות בסיבה אחת משותפת - טבעו הנגחני, אף כאן לא נזדמנו שלש סיבות שונות אלא כולן משום שטות. הרי להדיא שטעם החזקה בכל מקום הוא שאין לנו לתלות בשלשה מקרים שאינן קשורים זל"ז אלא בסיבה אחת המשותפת לכולן [כמליצת הגר"ח: אם יש לנו תירוץ אחד לשלש קושיות אין לנו לתרצן בשלשה תירוצים נפרדים], וזאת למדנו משור המועד שאין תולים בשלשה מקרים ארעיים של נגיחות אלא בסיבה משותפת אחת. והרי אם ענין המועדות הוא הרגל שנוצר ע"י הנגיחות, אין נידון זה שייך לסימני השוטה".

עוד יש להוכיח כן ממה שנסתפקו בגמרא (ב"ק לו: בנגח חמור וגמל ושור שור שור, האם נעשה מועד לכל, כדין הנוגח חמור גמל ושור, או דלמא האי שור קמא בתר שוורים שדינן ליה והרי הועד לשוורים בלבד ולמין אחר לא הועד. ועתה, בשלמא אם הנגיחות מהוות סימן על טבעו, שפיר יש להסתפק האם באופן זה יש לנו ללמוד הוכחה על נגחנותו לכל המינים או דלמא אין הוכחה אלא שמועד לשוורים, אבל אם הנגיחות יוצרות הרגל, הלא כשנגח חמור וגמל ושור כבר הורגל ליגח שלשה מינים, ומדוע ישתנה דינו בכך שהמשיך ליגח שני שוורים?

ובן יש להוכיח מכמה וכמה מקומות נוספים ששלש הנגיחות הן בגדר הוכחה על טבעו של השור והן המסובבות מהיותו מועד, ולא הן הסיבות למועדו. [וכן מורה יותר פשוטו של מקרא 'ואם שור נגח הוא מתמול שלשים']. וכן נקט הגרא"ו (בקובץ הערות שם).

לאור זאת נדרשים אנו ליישב דברי מהר"ם מרוטנבורג; כיצד למד משור המועד לענין הרגל הלשון בתפילה והרי שם ודאי אין לדבר על סימן לטבע באדם אלא על התרגלות בעלמא, וא"כ מה ראייה משור המועד שקירב נגיחותיו ונעשה מועד, לזה שהרגיל לשונו בזמן קצר, והלא בשור אנו באים ללמוד על תכונתו ע"י הנגיחות ומשום כך זמן קצר גם כן מלמדנו, משא"כ בדבר של הרגל שמא צריך זמן ממושך דוקא.

וביותר, שהמעין במקור דברי רבנו פרץ (בהגותו על 'תשב"ץ קטן'. וכדבריו שם מובא באבודרהם ובארחות חיים. והמדקדק בטור יראה שגם שם כוונת הדברים כן) משמע שטעם חילוקו אינו הטעם האמור [כמשתמע ממהר"י אבוהב] שכאן זה הרגל וכאן סימן והוכחה, אלא טעמו הוא שהתרגלות הלשון שלא בשעת התפילה אינה משפיעה בהכרח על לשונו שבתוך התפילה. וא"כ משמע לכאורה שאף לדידיה בשור המועד הטעם משום הרגל והרי זה לא יתכן וכנ"ל.

א לכאורה משם אין קושי שהרי לא הוכיחו מעיקר דין שור הנוגח ג' נגיחות שנעשה מועד, אלא מונגח שור חמור וגמל ששם ודאי הסברה היא מטעם שאנו תולים שאינו מבחין בין מין למין, וזאת מפני שאין לנו לתלות במקרה פרטי לכל מין אלא במעודות אחת לכלל המינים. [אך אין להוכיח להפך, מכך שלא הוכיחו מעיקר דין שור המועד משמע לכאורה שאין הטעם משום סימן וראיה - כי רצו להוכיח על מעשים שונים לתלותם בסיבה אחת, וזה הוי דומיא דשור חמור גמל, משא"כ שור הנוגח שלש פעמים שור, אין ראייה שבמעשים שונים לא נתלה בשלש סיבות שונות].

ב לפי המבואר בגמרא בחגיגה ה"ל, זה שנעשה מועד לכל המינים, ודאי הוא מפני שהנגיחות לשלשה מינים שונים מלמדות שאינו מבחין בין מין למין כנ"ל, וא"כ באופן של חמור גמל שור שור שור יתכן שסופו הוכיח שמתחילתו לא קנה טבע אלא לענין שוורים.

גדר החזקה בהעדאת השור

א ידועה החקירה בין הלומדים, האם שלש נגיחות בשור המועד מהוות הוכחה וסימן על טבע השור, או שמא הן מהוות את סיבת המועדות, שע"י הרגל נגיחות נעשה נגחן. וכבר פתח בזה הגר"ש" (בחדושי לב"ק לג), וכן בקהלות יעקב (ב"ק כט, טהרות סו), וכתבו שניהם לתלות זאת במחלוקת הראשונים, דהנה איתא בירושלמי (ריש תענית): התפלל ואינו יודע אם הזכיר גשם אם לאו, קודם שלשים יום - חזקה מה שהוא למוד מזכיר, מכאן ואילך מה שצריך מזכיר. ומובא (ב'תשב"ץ קטן' שסט; טא"ח קיד) שמהר"ם מרוטנבורג היה רגיל לומר בשמיני עצרת תשעים פעם 'אתה גבור' עד 'משיב הרוח ומוריד הגשם' כנגד שלשים יום שאומר אותו שלש פעמים בכל יום, ומעתה אם היה מסופק אין צריך לחזור. וראיתו ממה שאמרו (בב"ק כד). גבי שור שנגח שלש פעמים ביום אחד שנעשה מועד לדברי רבי מאיר; ריחוק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כן שכן. הכא נמי כיון שאחר שלשים יום אם הוא מסופק אין צריך לחזור, כל שכן בתשעים פעם ביום אחד. ואילו רבנו פרץ חולק וסובר שאין להוכיח משם, 'דהתם היינו טעמא, משום שהחזק ליגח ואם החזק בשלש רחוקות כ"ש בשלש קרובות, אבל גשם שנתקן בתפלה והדבר תלוי בהרגל לשונו לא אמרינן הכי' (כ"ה הלשון המובא בטור או"ח). ובמאי קמפלגי?

ופירשו הגר"ש" והקה"י דמהר"ם נקט שהשור נעשה מועד על ידי הרגל הנגיחות, ולכך השווה זאת להרגל לשונו בתפילה, שכשם שנעשה השור מורגל בתדירות צפופה יותר מבתדירות מרווחת, כמו כן כשמרגיל לשונו בזמן קצר יותר מהני לקבוע הרגל. ואילו רבנו פרץ נקט שבשור אין הענין משום הרגל אלא סימן לטבעו, ע"כ כשנוגח שלש פעמים בקירוב זה מורה יותר על טבעו הנגחני, משא"כ בדבר התלוי בהרגל לשונו, אדרבה שהות הזמן מסייעת גם כן להרגל ואין הלשון נעשית מורגלת ע"י הרגלתה בטווח זמן קצר. וכן נראה שפירש דבריו מהר"י אבוהב המובא בבית יוסף שם.

אך נראה מוכח מכמה מקומות בש"ס ששור המועד אינו משום הרגל, לומר שנגחנותו נוצרת ע"י מעשי הנגיחות, דהנה ביבמות (סה) השוו בגמרא דין שור המועד בשלש פעמים לפלוגתא דרבי ורשב"ג לענין מי שמתו אחיו מחמת מילה ואשה שמתו בעליה, האם מחזיקים הדבר בשלש פעמים או בשתיים. והרי בכל שאר הדברים שנחלקו בהם אין מדובר על יצירת טבע ע"י הישנות המאורע אלא על סימן והוכחה בלבד, כגון מי שמתו אחיו מחמת מילה, שסיבת הדבר היא תכונת הדם שאינו נקרש, ואין מיתת האחים סיבה אלא סימן גרידא. וא"כ מוכח שאף בשור המועד כן הדבר, כי אם שינוי השור בא ע"י הרגלו, אין מקום ללמוד הימנו לדין חזקה בשתיים או בשלש פעמים בשאר מקומות, שהרי זהו ענין פרטי שאינו קונה טבע ע"י הרגל אלא בשלש פעמים משא"כ בדברים שאינם מהוים סיבה.

ובן יש להוכיח מהסוגיא בריש חגיגה: איזהו שוטה היוצא יחיד בלילה והלן בבית הקברות והמקרע את כסותו. ואמר רב הונא: עד שיהו כולן יחד, אבל לא באחד מהן. ופירשו בגמרא שבכל סימן לבדו אמרינן טעם מסויים שנוהג כן, ולא מחמת שטות, כגון לן בבית הקברות, עושה כן כדי שתשרה עליו רוח טומאה; יוצא יחיד

האם החזקה מלמדת על עקרות מאז ומעולם או על עקרות שנוצרה לאחר זמן, הלכך המוציא מחברו עליו הראיה.

ובבב כן בשור המועד, נהי שהנגיחות אינן אלא 'מסובב' המלמד על טבע השור ואינן 'סיבה' לטבעו בשום פנים, מ"מ יש לומר שהוא טבע מולד בשור ויש לומר שחל בו השתנות ביום מן הימים ונעשה נגחן [אבל לא מחמת שהנגיחות הרגילותיו וכמו שנתבאר]. וכך נקטו הראשונים כדלהלן. ואם כן כשאמר רבי מאיר ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן, הכוונה בזה שאם תהליך אטי של נגיחות מלמדנו על שינוי שנעשה בו, כל שכן שאם ראינו בו זאת בקירוב זמן, ודאי הדבר מלמד על שינוי בטבעו.

מעתה מבוארים היטב דברי מהר"ם, שודאי לא נתכוין להוכיח ממועדות השור לענין הרגל אמירה, וכי מה ענין זה לזה. והרי כאן החזקה בשלש פעמים וכאן בתשעים פעם, אלא לאחר שאמרו בירושלמי שבשלשים יום נשתנה לימודו, דן מהר"ם ללמוד מדברי רבי מאיר שתהליך ההשתנות יכול להעשות באופן מהיר לא פחות משנעשה באופן ממושך. וכמו כן תהליך זה של שינוי הרגל לשונו יכול להעשות ביום אחד. ורבנו פרץ גם כן מודה בעיקרון זה אלא שאמר שאין הרגל לשונו מחוץ לתפילה משפיע על לימודו בתפילה כנ"ל.

ובזה סרה קושיית המג"א (קיד) על מהר"ם: כיצד הוכיח מרבי מאיר והלא קיימא לן כרבי יהודה שאין השור נעשה מועד עד שיגח בשלשה ימים. אך לפי האמור לא קשה, כי זה שלר' יהודה אינו נעשה מועד ביום אחד, טעמו הוא אחזו התקף אחד ונגח שלש נגיחות מחמתו ואין כאן שלש אירועים נפרדים, אבל אם אך היינו דנים זאת כשלש פעמים, גם ר' יהודה מודה לסברת ר"מ שאותו תהליך של שינוי ודאי יכול להעשות בזמן קצר. שהרי כפי מה שנתבאר יש כאן שני נידונים: א. כל שלש תופעות יש לנו לדונם במכנה משותף אחד ולא בשלשה מקרים. ב. אותו מכנה משותף יכול להיות מולד ויכול להיות מפני שינוי הטבע, אם בתהליך ממושך או קצר. וא"כ רבי יהודה החולק בקירוב נגיחות לא נחלק אלא מצד הנידון הראשון, שאינו נידון כשלש תופעות אלא תופעה אחת היא, אבל על הנידון השני אינו חולק, ושפיר י"ל שלדברי הכל יכול להיות תהליך מהיר של שינוי הטבע.

וראיה לכך שבזה נחלקו - מהסוגיא בתענית (כא): לענין עיר שיצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד וגזר רב נחמן בר רב חסדא תענית, אמר רב נחמן בר יצחק: כמאן כר"מ דאמר ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן. הרי שאין המחלוקת שייכת לשאלה אם הרגל לטבע מסוים נוצר בריחוק דוקא או גם בקירוב, שהרי שם אין שייך ענין הרגל כלל, אלא הנידון הוא האם לראות האירועים הצפופים כשלשה אירועים נפרדים או כמאורע חד פעמי יוצא דופן. ואם כן הרי לא שמענו ולא מסתבר שר' יהודה חולק על עיקר הסברא שתהליך של שינוי יכול להתרחש במהירות כשם שהוא יכול להיות לאט, ועל כן למד מהר"ם לענין הזכרת הגשם בתפילה שהכל מודים לסברת 'קירב לא כל שכן'.

ד ומובן בזה הא דהשיבוהו לר"מ (בב"ק כד). ובה תוכיח שריחקה ראיותיה טמאה קירבה ראיותיה טהורה. ואם הנידון בשור משום הרגל, מה ראה מויבה - אך להאמור ניהא שהראיה היא שמענין שדוקא ריחוק התופעות מעיד על תהליך של שינוי בטבע ולא קירוב. ומתוך הגמרא שתלה הכתוב בימים, כלומר אין הטעם משום שמוחזקת לראות אלא גוי"ח (ע"ת).

ה וכע"ז בחדושי הנצי"ב ב"ק כד שאף ר"י מודה לעיקר הסברא אלא שנגיחות יום יתכן שבאו מרתיחה אחת. אך י"א שחלקו בעיקר סברת 'קירב לכ"ש', ו"מ בפנים אחרות. וע"כ נוב"י או"ח קמא כו טניא פה; דעת חתן; בית ישי ק.

עוד יש לעמוד (כן הקשה הגר"ו בקובץ הערות על יבמות, בהוספות שבסוף הספר, ב) על הא דאמרין ביבמות (סה). באשה הנישאת לאחד ולא היו לה בנים, לשני ולא היו לה בנים, ושוב נישאת לשלישי ולא היו לה בנים - תצא שלא בכתובה, שהחזקה עקרה. והסיקו שם שמהשנים הראשונים יש לה כתובה כי יכולה לומר עתה הוא שהוכחתי ולא מקודם. ולכאורה אין הדבר מובן, הלא כל יסוד החזקה היא לתלות את שלש התופעות בסיבה אחת ולא בשלש מקרים כאמור, וא"כ כיון שאנו מניחים על סמך שלשת הפעמים שהיא עקרה, הרי זה גופא מכריחנו לומר שאותה סיבה היתה הגורמת אצל כולם, וא"כ מה טעם יש לה כתובה מהראשון ומהשני.

ביוצא בזה הקשה בקהלות יעקב (טהרות טו) על דברי רש"י בנדה (ט): אודות קטנה שראתה דם נידות שלש פעמים שבזה יצאה מידי 'מסולקת דמים' ומטמאה טהרות למפרע. וכתב רש"י דדוקא בראיה שלישית הדין כן אבל בשתי הראיות הקודמות אינה מטמאה אלא משעת הראיה ואילך. וצ"ע הלא ע"י שלשת הראיות דוקא אנו קובעים שהיא מוחזקת לראות וא"כ לכאורה על כרחנו להניח שכבר מפעם הראשונה היתה בת דמים אלא שלא ידענו זאת עד עתה, אם כן כיצד ניתן לחלק בין הראיה השלישית שמטמאה למפרע לראיות הראשונות שאינה מטמאה בהן למפרע. והביא בקה"י בשם החזו"א שי"ל שהדבר תלוי בהרגל הלכך לא נעשתה בת דמים אלא מהפעם השלישית ואילך. ולכאורה קשה לומר שהראיות מרגילות. ועוד הרי בגמרא השווו וסתות לשור המועד והרי נתבאר ששם אין זה ענין להרגל אלא לסימן.

אך נראה שדין זה שבשלש פעמים איכא סימן והוכחה לטבע מסוים, יתכן להיות בשני אופנים; יש והסימן מוכיח על טבע מסוים שהיה בגוף מאז ומעולם, ויש שהסימן מוכיח על תהליך של שינוי שנעשה בגוף. והרי נחזי אנו; כל תינוקת הנולדת היא מסולקת דמים ורק כשמתגברת מתחילה לראות, וא"כ קטנה הרואה פעם ופעמים ושלש, כשאנו דנים אותה בחזקת 'רואה' ודאי אין כאן טבע המוכיח שהיה כן מאז ומעולם אלא שלש הראיות מהוות סימן שארע בקטנה זו תהליך של התגברות, והרי ודאי שינוי זה אינו קם ויהי ברגעא חדא אלא תהליך ההולך ומתחזק עד שנעשית כשאר כל הנשים הגדולות. אם כן מובן היטב שעד שלא ראתה שלש פעמים אנו יכולים להניח שתהליך זה עדיין לא הושלם, ורק בפעם השלישית אנו קובעים שנשלם תהליך השינוי אצלה ומעתה היא נידונית כשאר הנשים. ואם כן שפיר י"ל שאין לנו לטמא בראיות הראשונות למפרע כי אין הוכחה שהיתה כבר אז בת דמים ממש.

וכרומה י"ל לענין אשה שאינה בת בנים, שלאחר שנישאה לשלישי ואין לה ולד אנו מניחים שאינה בת בנים, ואולם יתכן שלא היתה כן מאז ומעולם אלא חל בה תהליך זה של הזדקנות ובלות, וא"כ יכולה היא שתאמר לבעלים הראשונים, עד עתה לא נשלם בי תהליך זה והייתי ראויה לילד. ואמנם מבואר בתוס' שם שדוקא אם כבר הבעלים הראשונים הגבוה כתובתה אינם חוזרים ונוטלים ממנה, אבל אם עדיין לא שילמו, אינה יכולה להוציא מהם - והטעם מובן לפי הנ"ל, מאחר וכאן הדבר מסופק

ג וכיון שטומאה זו דלמפרע מדרבנן היא, לכן מקלינן בה ואין מטמאים בראיות הראשונות, כי י"ל שאז לא היתה מוחזקת עדיין (עפ"י הרשב"א נדה טז).

המחייב הוא פשיעת הבעלים. ולפי"ז יצאו לחלק בנידון דידן כל אחד כפי דרכו. ולפי מש"כ הג"ר ראובן מתבאר החילוק בדרך זו: לענין תשלום כופר בהריגת אדם, די לנו בהוכחה על מועדותו של השור ואין צריך חלות שם 'שור המועד' הנעשה ע"י העדאה דוקא כי המחייב הוא פשיעת הבעלים ולא השור [וכפי העולה מדברי הרמב"ם שאדם שיש בעדרו שור מועד ואינו יודע מי הוא, אם יצא שור אחד מהעדר והרג אדם - חייב. הרי שלענין חיוב כופר די בפשיעת האדם וא"צ חלות דין שיקבע על השור המסויים דוקא]. וסובר הרמב"ם שמצד הטבע די במועד לבהמה להוכיח על סיכונו גם לאדם ועל כן חייב כופר כי מצד האדם איכא פשיעה, אבל לענין נזקין לא סגי בהוכחה נסיבתית רק צריך העדאה בפועל ע"י נגיחות שנגח לאדם, לחול עליו שם 'שור המועד לאדם'.

ע"ז דרך זו יש לפרש דברי רבנו פרץ; כשנגח השור אדם שור וחמור, אמנם מבחינה מציאותית מוכח שאינו מבחין בין המינים אבל זה מועיל רק לענין שיעשה מועד לכל חיות ובהמות, כמי שנגח שור חמור וגמל [כרוב הראשונים שנעשה מועד לכל המינים], אבל הרי אין די בידיעה על טבעו רק צריך העדאת חיוב בפועל, וא"כ סובר רבנו פרץ שלענין אדם דאית ליה מזולא צריך מועדות מיוחדת לאדם.

א הדרך השניה בבאור דברי רבנו פרץ, נראה בהקדם מה דאיתא בתוס' רבנו ישעיה (הובא בשטמ"ק ב"ק לז), ששור המועד לסירוגין של ימים, כגון שנגח ביום ראשון ובשלישי ובחמישי ולא נגח בינתיים - הוי מועד לסירוגין, ואעפ"י שלא שילש בסירוג אלא בנגיחות. וכן משמע מדברי הרמב"ם (נוקי ממונ וט). ואילו התוס' (שם ד"ה יום ט"ו) הקשו מאי שנא מווסתות שלא קבעה וסת בדילוג אלא לאחר שלשה דילוגים כלומר ארבע ראיות, ואילו כאן די בשלש נגיחות ושני דילוגים ביניהם. וכתב הר"י ישעיה שצריך לחלק בין סירוגין של דמים לסירוגין של נגיחות. ולא פירש חילוקו.

ובאור הדבר עפ"י דברי הר"ן (בחדושי לנדה סה), וכפי שפירש הפלתי (ביו"ד קפט סק"ה), שלענין קביעת וסתות, המתבקש הוא הסדר ולא הראיות עצמן שהרי כל אשה רואה אלא שאנו באים לקבוע לה סדר קבוע, וכיון שכן הרי הדילוג הוא הגורם המרכיב את החזקה שהרי הוא זה הקובע את הסדר שאותו אנו מבקשים, ובלעדי אין כאן קביעות וסת כלל. משא"כ בשור המועד עיקר החזקה הוא בנגיחות עצמן, כי הן הגורמות את היותו מועד, ולולא הדילוג הרי היה בחזקת מועד בכל הימים, והדילוג אינו נצרך אלא על דרך השלילה, להגביל את המועדות ולומר שאינו מועד באותם ימים שלא נגח. ועל כן די לנו בשלש נגיחות לקבעו כנגחן [לסירוגין עכ"פ]. ודעת התוס' שאף סירוג הימים נידון כגורם בחזקה [משא"כ סירוג של שוורים, שונה הוא לדבריהם. ע"ש], שהזמן המצטבר מהוה מרכיב בטבע הנגחנות, ולכן בעינין שלשה סירוגין דוקא. [בנמו"ז מבואר שצריך שלא יגח ביום שלמחרת הנגיחה השלישית, ורק אז נעשה מועד לסירוגין, כגון נגח בראשון בשלישי ובחמישי, ולא נגח בשני ברביעי ובשישי. ואולם אין ראייה שנקט כהתוס' שצריך שלשה סירוגין, אלא מה שצריך שלא יגח ביום השישי היינו כדי שיתחזק ג"פ באי-נגיחה שאל"כ נדון את הימים שלא נגח בהם כחזרה, אבל לעולם אין צריך שלשה סירוגין, ואף אם לא נגח ביום השביעי כבר נעשה מועד לסירוגין].

ב והנה משמע בתוס' בריש ב"ק (ב: ד"ה ומלתא. וברש"ש שם) ששור שנגח אדם שור וחמור הוי מועד לכל, גם למ"ד (ז:). מועד לאדם לא הוי מועד לבהמה. ואולם בתור"פ מבואר שלא נעשה מועד אלא לבהמות ולא לאדם (וכן דעת הרמ"ה, מובא בנמו"ז ז:). וכבר עמדו על ביאור טעמו (ע' חדושי ר' שלמה היימן ב"ק יג): הלא כיון שמועילה נגיחת האדם לעשותו מועד לכל הבהמות [כדין נגח שור חמור וגמל], והיינו מפני שאנו מיחסים את שלשת הנגיחות בטבע הנגחנות ורואים שאינו מבחין בין המינים, אם כן מדוע לא תועיל גם לענין האדם עצמו, והרי קבענו שגם נגיחת האדם היתה מחמת טבעו ולא במקרה. ואם תולים את נגיחת האדם במקרה משום דאית ליה מזולא, א"כ כיצד תצטרף נגיחה זו עם שתי הנגיחות האחרות לקבעו במועד. ובשלמא אם היינו אומרים שהרגל הנגיחות יוצרות את טבעו שפיר יש לומר שלא הורגל בשלש פעמים אלא לבעלי חיים [שהרי האדם לא גרע משאר בע"ח], אך כיון שנתבאר שהנגיחות אינן מהוות סיבה למועדות, אין מובן טעמו.

י"ז לפרש דברי רבנו פרץ בשלש דרכים; -

הדרך האחת, על פי מה שהסביר בחדושי ר' ראובן (ב"ק א. ועע"ש טז ז) בבאור דברי התוס' (כד סע"ב) ששור שנגח שלש פעמים שור הפקר, לא נעשה מועד לשלם נזק שלם, כי צריך העדאות של חיוב דוקא. ופירש שההעדאה מלבד היותה ענין טבעי בשור שנהיה נגחן, יש בזה ענין דיני שצריך שלש נגיחות המחייבות אותו לחול עליו שם 'שור המועד' ואין די בטבע המציאותי להחל עליו שם זה.

ובסברא זו יש לפרש שיטת הרמב"ם כפי הבנת המ"מ בדבריו (כפ"ו מהלכות נוקי ממונ הלכות י"ב) - שלא כשאר הראשונים - שנגח שור חמור וגמל נעשה מועד רק לאותם המינים [ומה שאמרו בגמרא 'נעשה מועד לכל' - היינו לכל שלשת המינים שנגח. אמנם במרכה"מ ואבן האזל נקטו בדעת הרמב"ם שנעשה מועד לכל]. וקשה הלא בריש חגיגה מבואר לכאורה להפך, שהרי הוכיחו מכך שבשור חמור גמול נעשה מועד לכל, כך ע"י שלשה סימני שטות נידון כשוטה לכל דבר וענין ואין תולים בשלש סיבות 'מקומיות' המסבירות הנהגה מסוימת אלא תולים בסיבה אחת כוללת - השטות. וא"כ הרי משם ראייה שגם בשור נעשה מועד לכל וכמו שפרש"י - אך לפי האמור יש לומר שאמנם מצד ההוכחה המציאותית יש לנו להניח שאינו מבחין בין מין למין אבל הוכחה זו אינה מספקת לחלות שם 'שור המועד' לענין תשלום נזק שלם, אלא צריך שיעשה מועד בפועל מחמת נגיחת אותו המין.

וכן יש ליישב עפ"י סתירת דברי הרמב"ם שעמדו עליה המפרשים (מגיד משנה הל' נוקי ממונ יג ועוד), שבפ"ו משמע שאינו מועד אלא לאותם מינים שנגח כאמור, ואילו בפ"י כתב [עפ"י גרסתו בגמרא בדף מא, דלא כגירסתנו] שאם הרג השור שלש בהמות נעשה מועד לענין הריגת אדם לשלם את הכופר. וכבר כתבו הגר"ט והג"ר אהרן לחלק בין דין מועד לתשלום נזק שלם ודין מועד לכופר בהריגת אדם, עפ"י מה שאמרו בגמרא (מד:): שנוקין הוא 'חיוביה דשור' ואילו כופר 'חיוביה דבעלים'. ופירשו החילוק, דחיובי נזקין דשור וכד' המחייב הוא מה שממונו הזיק [ושמירת הבעלים מהוה סיבת פטור], ואילו חיוב כופר

ע"ד דרך סברא זו מתבאר נידון נוסף; הגרעק"א (בגליון השו"ע י"ד קפט, כג) נקט כהנחה פשוטה ששור שנגח שור ושור וחמור אינו נעשה מועד כלל, אף לא לאותם שני מינים, שהרי אין כאן שלשה מינים להוכיח שאינו מבחין בין המינים, והרי על כל מין ומין מאלו השנים אין יותר משתי נגיחות - על כן נוכל לתלות כלפי כל מין ומין במקרה ולא בטבע. ואולם ברא"ה (מובא בשיטמ"ק בדף לז) מבואר שהרי זה מועד לשוורים ולחמורים. וצריך לבאר מהו שורש מחלוקתם.

ונראה שהרא"ה נקט שהמוחזקות נוצרת מעצם הנגיחות, ואילו המינים הניגחים אינם מהווים גורם ביסוד החזקה, ומה שמועד למין זה אינו מועד למין אחר [כרב פפא], זהו על דרך השלילה, כי שמא ירא מהם וכד' - ועל כן אין צריך שלש נגיחות לכל מין, גם באופן שאין לנו ראייה על כך שאינו מבחין בין המינים, שהרי טבעו ליגח וגם ראינו שאינו מתירא מהשור ומהחמור. [ויש להאריך בזה שהרא"ה הולך בזה לשיטתו בכ"מ בדף לז]. ואילו רעק"א נקט שהמועדות מתחלקת ונקבעת לכל מין בפני עצמו, כי אנו דנים את המינים כגורמים לנגיחה דהיינו שיש בכל מין סיבה חיובית הגורמת לו ליגח המין הזה. הלכך צריך שלש נגיחות לכל אחד. ורק כשהחזק לג' מינים אנו מחזיקים אותו בטבע נגחנות כללי שאינו מבחין בין המינים.

ורעק"א שם הקשה על מה שמשמע בשו"ע שאשה שראתה דם פעמיים אחר אכילות שום ועוד פעם אחר אכילת בצל, קבעה וסת לאכילות אלו. והקשה הרי לא הוחזקה בשלשה מינים חריפים כדי שנחזיקנה בכל דבר חריף, וא"כ אף לאותם שני מינים לא הוחזקה כי הרי כלפי כל אחד אין מוחזקות. ונראה לפי האמור שבנידון זה תיתכן סברתו אף לפי דעת הרא"ה בנגיחות, כי דוקא בנגיחות שייך לומר שהמינים הניגחים אינם מהווים את החזקה אלא הנגיחה לבדה היא המחזקת, משא"כ כאן הרי האכילה כשלעצמה אינה יוצרת מוחזקות רק חריפות המינים או מקרי הגוף המסויימים הם הגורמים, א"כ שפיר טען רעק"א דבעינן שלש פעמים של אותו המין].

אמנם לפי מה שנתבאר לעיל בגדר שור המועד, אין צריך להיזקק לשני הפירושים הללו [אם כי הם קיימים ונכונים מצד עצמם] אלא יש לפרש דברי רבנו פרץ לפי דברי עצמו, שהרי נתבאר עפ"י דברי מהר"ם ורבנו פרץ ששלש נגיחות מהוות הוכחה לתהליך שינוי בטבעו של השור, ובנגיחות ראשונות יש לומר שעדיין לא הושלם תהליך השינוי [דומיא דעקרה שנישאת או קטנה שראתה דמים שיש מקום להניח דהשתא הוא דהושלם השינוי בגופה], א"כ אף שנגיחת האדם הועילה להוכיח - בצירוף שתי נגיחות האחרות - שנשתנה טבעו להיות נגחן, אבל הרי לא הוכח שהושלם בו השינוי לגבי נגיחת אדם!

1 ונראה שכן מוכח מתור"פ ב: שפירש מועד לבהמה ל"ה מועד אדם שאם נגח פעמיים אדם ופעם שור אין מצטרפת נגיחת השור לעשותו מועד לאדם. ומשמע שבבהמה כי האי גונא נעשה מועד אליה ע"י צירוף נגיחת מין אחר.
וכן הוכיח הרש"ש (לז) מבדיקת תפלין, שנים של יד ואחד של ראש (עירובין צז.). ובהמשך דבריו משמע שגם בכגון שור שור חמור ושור, ימשיך להיות מועד לשוורים ולחמורים. וצ"ע.

2 נראה שלפי סברא זו, וכן לפי הסברא הקודמת, גם אם עתה יראה שלשה בני אדם ולא יגח - ישאר מועד לבהמות, שאמנם הוכח שכלפי אדם אינו מועד, אבל מסתבר שכלפי בע"ח הועילה נגיחת האדם לעשותו מועד, וע"ז אין ראייה נגדית ממה שראה אדם ולא נגח. [ישמא אף להתוס' הדין כן]. ואינו דומה לשור חמור גמל ואח"כ ראה ג' שוורים ולא נגח, שמשמע בחו"ד (מובא בפ"ת שם סקכ"ו) שחזר לתמותו לגמרי.

עיקרי דברים לשיעור תצו - שור מועד

נזק שלם בניזקין, ולא לענין חיוב כופר בהריגת אדם.

חליות-שם זו מצרכת שלש נגיחות של חיוב, להוציא נגיחות של הפקר [לדעת התוס']. ולדעת הרמב"ם יתכן שלא חל שם מועדות אלא לאותם מינים שנגח מקודם, אעפ"י שמבחינת ההוכחה הטבעית די בכך שנגח שלשה מינים שונים. ולרבנו פרץ יש מקום לומר שצריך חלות שם מועדות מיוחדת כלפי נגיחת אדם. (ב)

ה נראה שנחלקו הראשונים בגדר מועד לסירוגין, האם הסירוג נידון כגורם החזקה [כמו לענין וסתות] או רק הנגיחות גורמות ואילו הסירוג אינו אלא תיחום והגבלה במועדות. ונפקא מינה אם צריך שלשה דילוגים או די בשלש נגיחות ושני דילוגין.

כיוצא בזה נראה שנחלקו הדעות, האם המינים הניגחים מהוים גורם בחזקה, להיותו מועד למין זה ומועד למין זה, או החזקה עצמה ענינה טבע נגחנות כללי, ואילו פרטי המינים מהוים גורם על דרך השלילה בלבד, לומר שכלפי מינים מסוימים ישנה סיבה שאינו נוגחן. נראה שזה יסוד השאלה בנוגח שור ושור וחמור האם נעשה מועד לשני מינים אלו או אינו מועד כלל.

ו שור שנגח אדם חמור וגמל, לדעת רבנו פרץ ורמ"ה נעשה מועד לכל החיות אבל לא לאדם. ויש להסביר דבריהם בכמה פנים. ובדרך פשוטה יש לומר לפי המובא לעיל, שאין לנו ראייה על השלמת תהליך המועדות כלפי נגיחות אדם [שהרי לא נגחו שלש פעמים, ואדם אית ליה מזלא] רק כלפי שאר בעלי החיים. (ג)

א נראה מוכח מכמה מקומות ששלש הנגיחות העושות את השור מועד, מהוות סימן והוכחה על טבעו של השור, ולא שטבע הנגחנות נוצר ע"י הרגלו בנגיחות. הוי אומר, אין הנגיחות סיבה למועדות אלא נסבבות ממנה.

אמנם הסימן אינו מורה בהכרח על טבע מולד ויתכן שארע בזמן מסוים תהליך שינוי בטבע השור. ואין לנו ראייה על השלמתו של התהליך הזה אלא בנגיחה השלישית.

ב כן יש לומר כלפי חזקות נוספות הנקבעות על ידי שלשה אירועים; התופעות מלמדות על תכונת-טבע מסוימת, ואולם יתכן שלא הושלם טבע זה אלא לאחרונה. כגון באשה שלא ילדה אצל שלשה בעלים, או קטנה שראתה דם נדות שלש פעמים.

ג תהליך שינוי זה יכול להתרחש בזמן קצר כמו בזמן ארוך. וזהו יסוד הסברא 'ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן'.

הנחה זו מוסכמת לדברי הכל, אלא שלרבי יהודה, כאשר נגח השור שלש פעמים ביום אחד אינו נעשה מועד כי לדעתו אין זה נידון כשלשה אירועים נפרדים ויתכן ששלש הנגיחות נובעות מהתקף אחד של זעם וכד'. (א)

ד מלבד הענין הטבעי של השור, ישנו ענין דיני במועדות, שעל ידי שלשת הנגיחות צריך לחול שם 'שור המועד'. ודוקא לענין חיוב

